

Jokaiselle lapselle ja nuorelle mahdollisuus mieleiseen harrastukseen -työryhmän raportti

Sisältö

1	Johdanto.....	5
2	Työryhmän toimeksianto.....	7
3	Lasten ja nuorten harrastaminen tänään.....	9
4	Lasten ja nuorten harrastamisen rahoitus.....	14
5	Työryhmän keskeiset havainnot ja toimenpide-ehdotukset.....	16
	5.1 Hallituksen kärkihankkeet ja aiempien työryhmien toimenpide-ehdotukset.....	16
	5.2 Kuuleminen ja osallisuus.....	20
	5.3 Koulu ja harrastaminen.....	23
	5.4 Yksikään lapsi ja nuori ei jää harrastamisen ulkopuolelle.....	27
	5.5 Uudet innovaatiot ja hyvät käytännöt.....	29

”

Jokaiselle lapselle ja nuorelle voidaan taata mieleinen harrastus lisäämällä toimijoiden yhteistyötä erityisesti koulupäivän yhteydessä järjestettävässä harrastustoiminnassa, ottamalla käyttöön saavutettavuutta parantavia malleja ja menetelmiä sekä luomalla harrastustoimintaan uusia innovatiivisia tapoja tavoittaa ja osallistaa lapset ja nuoret.

Työryhmä

1. Johdanto

Harrastukset ovat keskeinen osa lasten ja nuorten elämää. Niiden merkitys tänä päivänä korostuu kasvotusten tapahtuvan sosiaalisen vuorovaikutuksen, lapsen ja nuoren itseilmaisun sekä monipuolisen ja innostavan toiminnan tarjoajina. Harrastuksissa yhdistyvät kaverisuhteiden vaaliminen, itsensä kehittäminen, lasten ja nuorten unelmat, omien vahvuuksien löytäminen, vuorovaikutus aikuisen kanssa sekä lapsen ja nuoren valinta käyttää vapaa-aikaansa mahdollisimman mielekkäästi. Harrastukset voivat ehkäistä syrjäytymistä ja olla keino auttaa syrjäytyneitä nuoria.

Lasten oikeudet ja asema on kirjattu lainsäädäntöömme ja YK:n lapsen oikeuksien yleissopimukseen, jonka Suomi on ratifioinut vuonna 1991. Maamme perustuslakiin on kirjattu oikeus sivistykseen. Lapsille ja nuorille taattu harrastaminen tukee osaltaan sivistystyötä. Nuorisolain yhtenä tavoitteena on tukea nuorten harrastamista ja toimintaa kansalaisyhteiskunnassa. Myös perusopetuslaissa säädetään perusopetusta tukevista muista toiminnasta. Perusopetuksen yhteydessä voidaan oppilaille järjestää kirjastotoimintaa, kerhotoimintaa ja muuta opetukseen läheisesti liittyvää toimintaa. Perusopetuslaissa säädetään myös aamu- ja iltapäivätoiminnasta, jolla tuetaan perusopetuksen tavoitteiden saavuttamista ja pienten koululaisten iltapäivää.

Harrastusmahdollisuuksien kautta toteutuu YK:n lapsen oikeuksien yleissopimukseen 31 artiklaan kirjattu lapsen oikeus kulttuuriin, taiteeseen sekä virkistys- ja vapaa-ajan-toimintaan. Sopimuksen allekirjoittaneiden maiden tulee kunnioittaa ja edistää lapsen oikeutta osallistua kaikkeen kulttuuri- ja taide-elämään ja kannustaa sopivien ja yhtäläisten mahdollisuuksien tarjoamista kulttuuri-, taide-, virkistys- ja vapaa-ajantoihin. YK:n lapsen oikeuksien yleissopimus velvoittaa valtiota, kuntia ja kansalaisia.

Harrastustoiminnan järjestäminen toteuttaa myös Euroopan komission suositusta investoida lapsiin (2013/112/EU). Suosituksen mukaan jäsenvaltioiden tulee järjestää toimintaa, joka tähtää lapsiköyhyyden ja syrjäytymisen poistamiseen ja lasten hyvinvoinnin edistämiseen monin eri strategioin. Jäsenvaltioiden tulee rohkaista kouluja sekä kunnallisia ja muita paikallisia toimijoita luomaan kaikille lapsille tarjolla olevaa parempaa oppituntien ulkopuolista toimintaa parempine toimintapuitteineen riippumatta vanhempien työtilanteesta ja taustasta.

Harrastustoiminnan rooli tulee korostumaan kuntien tehtävissä sekä sosiaali- ja terveyspalvelujen uudistamisen että uusittujen nuoriso-, kirjasto- ja liikuntalakien myötä. Mikäli sosiaali- ja terveyspalvelut siirtyvät suunnitellusti maakuntien vastuulle vuonna 2019, sivistyksestä ja hyvinvoinnista sekä ennaltaehkäisevästä terveyden edistämisestä tulee kunnan mittakaavassa merkittävimpiä tehtäviä. Kuntien ja maakuntien yhteistyö on tärkeää lasten ja nuorten hyvinvoinnin edistämisessä. Uudet nuoriso-, liikunta- ja kirjastolait korostavat kunnan tehtävää liikuntapalvelujen järjestäjänä sekä erityisesti omaehtoisen kansalaistoiminnan tukijana. Kuntien kulttuuritoiminnasta annetun lain (728/1992) mukaan kunnan tehtävänä on myös järjestää kunnan asukkaille mahdollisuuksia taiteen perusopetukseen sekä harrastusta tukevaan opetukseen taiteen eri aloilla.

Harrastaminen voi olla ohjattua tai omatoimista, ryhmässä tai itsekseen tapahtuvaa harrastamista. Usein harrastamisessa yhdistyy yhteisöllinen toiminta ja omatoiminen harrastaminen. Nuorten omatoimiseen harrastamiseen kuuluvat myös vapaaehtoistoiminta sekä tapahtumien ja projektien järjestäminen.

Raportin toimenpiteet kohdistuvat 6–18-vuotiaisiin lapsiin ja nuoriin. Heitä on maassamme 780 000. Työryhmän esittämien harrastamista edistävien toimien vaikutukset ovat laajemmat kuin ikärajaus. Harrastusmahdollisuuksien lisääminen vaikuttaa myös perheiden ajankäyttöön. Esimerkiksi harrastamista edistävien toimien yhteiskunnallisia vaikutuksia ovat edelleen koulujen yhteistyöverkostojen laajeneminen sekä lasten ja nuorten osallisuuden lisääntyminen.

Työryhmä kiinnitti erityistä huomiota *lapsi- ja nuorilähtöisyyteen* harrastamisessa. Tämä lähestymistapa sisältyi myös työryhmän tehtävään: valmistella ehdotus, joilla jokaiselle lapselle ja nuorelle taataan mahdollisuus ainakin yhteen *mieleiseen* harrastukseen. Työryhmä piti lasten ja nuorten kuulemista, kuuntelemista ja osallisuutta tärkeänä niin itse harrastustoiminnassa kuin harrastetoiminnan sisältöjä ja tiedonvälitystä kehitettäessä. Työryhmä kuuli työssään koululaisia: Porin suomalaisen yhteislyseon yläkoululaisia sekä, Lohjan ja Helsingin Kaisaniemen ala-asteen oppilaita. Raportissa on monia koululaisten näkemyksiä ja ehdotuksia.

Työryhmä esittää toimenpide-ehdotuksia ministeriöille, kunnille ja kolmannelle sektorille. Työryhmän toimenpide-ehdotusten toteutukseen voivat osallistua ministeriöt, kunnat, järjestöt, yhdistykset, säätiöt ja yritykset. Työryhmän toimenpide-ehdotuksien tarkoitus on rohkaista toimijoita luomaan mahdollisuuksia lasten ja nuorten harrastamisen lisäämiseen.

Kuva: Lauri Jaakola

2. Työryhmän toimeksianto

Opetus- ja kulttuuriministeri Sanni Grahn-Laasonen asetti 8.11.2016 työryhmän Jokaiselle lapselle ja nuorelle mahdollisuus harrastaa. Työryhmän tehtävänä oli valmistella ehdotus, jolla jokaiselle lapselle ja nuorelle taataan mahdollisuus ainakin yhteen mieleiseen harrastukseen. Työryhmän toimikausi oli 8.11.2016–28.2.2017.

Pääministeri Juha Sipilän hallitus on asettanut tavoitteeksi panostaa kouluviihtyvyyteen ja parantaa lasten ja nuorten henkistä sekä fyysistä hyvinvointia.

Työryhmän tehtävänä oli:

- koota ehdotukset ja toimet, jotka on jo tehty lasten ja nuorten harrastuneisuuden edistämiseksi opetustoimen, kulttuurin, taiteen, liikunnan ja nuorisotoimen aloilla,
- kartoittaa esteet harrastamiselle,
- koota hyviä käytäntöjä,
- tehdä ehdotuksia, jotka tulee vielä toteuttaa, jotta jokaiselle lapselle ja nuorelle voidaan taata mahdollisuus harrastukseen,
- tehdä ehdotus, miten mahdollisuus harrastukseen -tavoitteen saavuttamista tulee arvioida; sekä
- esittää näkemyksensä, miten harrastuneisuuden tukeminen voidaan ottaa osaksi keväällä 2017 tehtävää valtakunnallista nuorisopoliittista ohjelmaa.

Työryhmän tuli työssään ottaa huomioon meneillään oleva työ lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelman (LAPE) toteuttamiseksi sekä työryhmän toimeksiantoon liittyvät aikaisemmat selvitykset ja kehittämishankkeet kuten hallituksen strategisen ohjelman osion Osaaminen ja koulutus kärkihankkeet, Kulttuuritapahtumatyöryhmän ehdotukset sekä Yhdenvertaiset mahdollisuudet harrastaa -työryhmän ehdotukset.

Työryhmään kuuluivat Nuorisotyön koordinaattori *Lotte Heikkinen* (Seta), palvelupäällikkö *Noora Herranen* (Hämeenlinnan kaupunki), toiminnanjohtaja *Anu Hietala* (Taiteen perusopetusliitto), pääsihteeri *Antti Kalliomaa* (Suomen Nuorisoseurat ry), kulttuurin ja vapaa-ajan toimialajohtaja *Tommi Laitio* (Helsingin kaupunki), johtava koordinaattori *Marianna Lehtinen* (Suomen lastenkulttuurikeskusten liitto), puheenjohtaja *Anna Munsterhjelm* (Suomen Partiolaiset), asiantuntija *Mikko Mäkelä* (Kirkkohallitus), toimitusjohtaja *Ulla Nord* (Me-säätiö), erikoistutkija *Hannu Pääkkönen* (Tilastokeskus), toimittaja *Jenni Pääskysaari*, erityisasiantuntija *Leena Pöntynen* (Suomen Kuntaliitto), nuorisotyön päällikkö *Juuso Repo* (Mannerheimin Lastensuojeluliitto ry), rehtori *Kimmo Salokangas* (Suomen Rehtorit ry), kehityspäällikkö *Virpi Skippari* (Suomen 4H-liitto), pääsihteeri *Herttaliisa Tuure* (valtion nuorisoneuvosto), kansanedustaja *Kari Uotila* (Valtion liikuntaneuvosto).

Puheenjohtajana toimi johtaja *Tiina Kivisaari* opetus- ja kulttuuriministeriöstä.

Työryhmän sihteereinä toimivat neuvotteleva virkamies *Iina Berden* opetus- ja kulttuuriministeriöstä, erityisasiantuntija *Pia Kola-Torvinen* Opetushallituksesta ja ylitarkastaja

Marja N. Pulkkinen opetus- ja kulttuuriministeriöstä.

Työryhmä kokoontui seitsemän kertaa ja kuuli seuraavia asiantuntijoita: myynti- ja markkinointijohtaja *Mikko Ampuja* (15/30 Research Oy), erikoissuunnittelija *Mikko Cortés Téllez* (opetus- ja kulttuuriministeriö), hankepääällikkö *Hanne Kalmar* (Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelma LAPE, sosiaali- ja terveysministeriö), pääsihteeri *Hanna Markkula-Kivisilta* (Pelastakaa Lapset ry), asiantuntija *Mikko Mäkelä* (Kirkkohallitus), opetusneuvos *Matti Pietilä* (Opetushallitus), professori *Lea Pulkkinen* ja liikuntatieteen erityisasiantuntija *Saku Rikala* (Liikuntatieteellinen Seura ry). Lisäksi työryhmä kuuli Porin suomalaisen yhteislyseon, Helsingin Kaisaniemen ala-asteen ja Lohjan ala-asteen oppilaita.

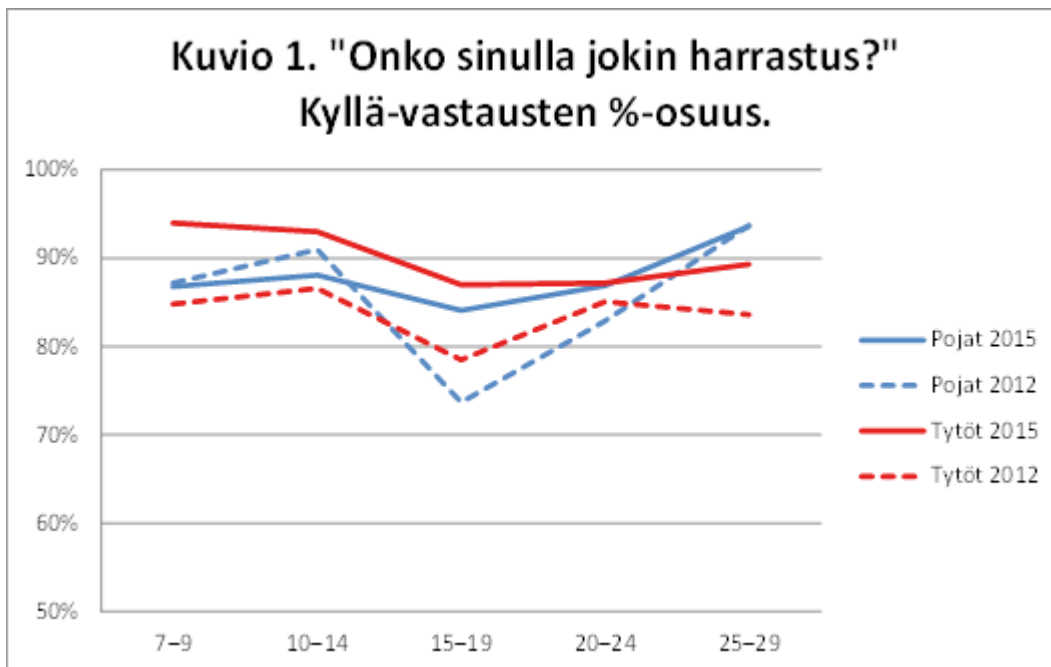

Kuva: Kari Ylitalo

3. Lasten ja nuorten harrastaminen tänään

Vapaa-aikatutkimuksien ja Nuorisobarometrien perusteella lasten ja nuorten harrastaminen on yleistä ja kasvussa. Vuonna 2015 tehdyn vapaa-aikatutkimuksen mukaan 89 prosentilla 7–29-vuotiaista lapsista ja nuorista oli harrastus (kuvio 1). Vuonna 2012 osuus oli 85 prosenttia. Iän mukaisen vertailun perusteella muutosta on tapahtunut etenkin siinä, että poikien harrastamisen notkahdus teini-iässä näyttää loiventuneen. Samanlaiset tulokset harrastamisen yleisyydestä lasten ja nuorten keskuudessa on saatu myös vuoden 2015 Kouluterveyskyselyssä. Vapaa-aikatutkimuksessa harrastuksella ei tarkoitettu vain ohjattua toimintaa vaan mitä tahansa sellaista, mitä itse pitää harrastuksenaan. Vapaa-aikatutkimuksessa harrastamien tarkoitti myös yksin harrastamista esimerkiksi kotona.

Lähteet: Lasten ja nuorten vapaa-aikatutkimukset 2012 ja 2015

15–29-vuotiaat nuoret, joiden taloudellinen tilanne on heikko, harrastavat muita vähemmän. Nuorisobarometrin (2015) tuloksena oli, että useampi kuin joka kolmas nuorista sanoi jättäneensä jonkin harrastuksen aloittamatta rahanpuutteen takia ja vajaa viidennes lopettaneensa jo aloittamansa harrastuksen. Myös Kouluterveyskyselyssä (2015) tulos oli vastaavanlainen tulotason vaikutuksista harrastamiseen. Nuorisobarometrin mukaan joka kolmas nuori tai nuori aikuinen kokee itsensä joskus yksinäiseksi. Nuorisobarometrin haastatteluja tehtäessä painotettiin sitä, ettei harrastaminen rajoitu ohjattuun tai ryhmässä tapahtuvaan toimintaan. Monet nuoret eivät silti koe yksin tai kaverin kanssa tekemistä harrastamiseksi, ellei se kuulu seura- tai yhdistystoimintaan tai ellei siihen muuten liity ohjausta.

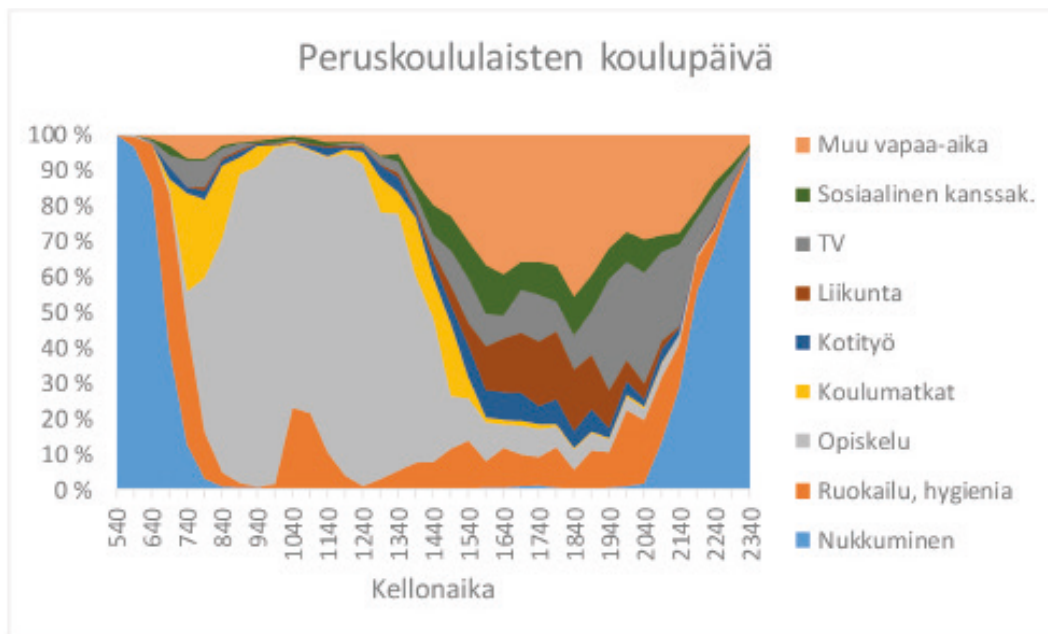
Lapsuudenkodilla on tärkeä rooli lasten harrastamiselle. Nuorisobarometrin tulosten mukaan vanhempien kannustusta, harrastuksiin kuljettamista ja harrastusten maksamista suurempi merkitys on vanhemman omalla esimerkillä. Erityisen voimakas yhteys

nuorten itsenäistymismuuton jälkeiseen liikkumiseen on sillä, jos lapsuudenkodissa lapset ja vanhemmat ovat liikkuneet yhdessä. Näin Nuorisobarometri tukee osaltaan aiemman tutkimuksen tuloksia, joiden mukaan perheen yhteinen liikunta vaikuttaa myöhempään liikunta-aktiivisuuteen enemmän kuin aikuisen oma liikuntaharrastus yksinään. Lapsuudenkodin yhdessä tekemisen vaikutukset eivät näy vain liikunnassa vaan muussakin vapaa-ajan aktiivisuudessa. Tulokset siis puhuvat voimakkaasti yhdessä harrastamisen kulttuuriin kannustamisen puolesta.

Tilastokeskuksen ajankäyttötutkimuksen mukaan lasten elämä on nykyään kiireistä. Nykypäivänä lapsilla on paljon harrastuksia ja monet viettävät vapaa-aikaansa internetissä, kerhoissa, järjestöissä tai yhdistyksissä. Tuttavien kanssa kasvokkain tapahtuvaan seurusteluun käytetty aika on vähentynyt peruskoululaisilla 20 vuoden ajan. Tämä on ainakin osittain seurausta tietokoneen lisääntyneestä käytöstä, josta verkkososiaalisuus muodostaa huomattavan osan. Kuitenkin alle 15-vuotiaiden koululaisten kokema aikapula on vähentynyt. Tutkijat ovat myös havainneet, että vanhempien työn asettamat vaatimukset luovat kiirettä, johon lapsi ei pysty itse vaikuttamaan millään tavalla (Miettinen ja Rotkirch 2012). Vapaa-ajalla tapahtuvalla ihmisten tapaaamisella, tasapainoisella ajan jakamisella opintojen ja harrastusten kesken sekä itsensä toteuttamisella harrastuksissa rakennetaan voimavaroja, joilla on vaikutusta pitkälle tulevaisuuteen. (Pääkkönen 2007 ja 2017).

Kuvio 2

Ajankäyttötutkimus 2009–2010

Kuvio 2. Lähde: Ajankäyttötutkimus 2009-2010, Tilastokeskus.

Kuviosta 2 voi tarkastella peruskoululaisen koulupäivän rakentumista. Tästä kuviosta ja aikaisemmasta selvityksestä (professori Lea Pulkkisen selvitystyö Innostava koulupäivä – Ehdotus joustavan koulupäivän rakenteen vakiinnuttamiseksi, 2015) voi nähdä, että koulumatkat vievät monelta koululaiselta paljon aikaa. Myös television

katselulla on edelleen suuri merkitys lasten ja nuorten päivässä. Tutkijoissa huolta herättää myös se, että kasvokkain tapahtuva sosiaalinen kanssakäyminen on lapsen ja nuoren arjessa vähäistä. Harrastamisen lisääminen niin koulupäivän aikana kuin jälkeenkin toisi lapsille ja nuorille enemmän sosiaalista kanssakäymistä ja kasvattaisi sosiaalista pääomaa. (Ajankäyttötutkimus 2009-2010).

Uusimman Nuorisobarometrin (2016) mukaan nuorilla on vahva usko omaan tulevaisuuteen (83%), mutta nuorten luottamus Suomen tulevaisuuteen on heikentynyt rajusti parissa vuodessa (2008: 74%, 2014: 64%, 2016: 55%). Nuorten huoli kohdistuu nyt voimakkaasti toisiin ihmisiin. Omaan pärjäämiseen uskotaan vielä vahvasti. Tästä voidaan päätellä, että yksilön ja yhteiskunnan suhde on muuttumassa. Luottamus kanssaihmiin ja yhteenkuuluvuuden tunne ovat heikkenemässä jyrkästi. Harrastamisella voidaan tukea lasten ja nuorten yhteisöllisyyttä ja solidaarisuutta, luoda uusia kaverisuhteita sekä osallistaa lapsia ja nuoria heitä koskevien asioiden suunnitteluun. Oppituntien ulkopuolisen toiminnan hyvinvointivaikutuksia on koottu kattavasti professori Lea Pulkkisen Innostava koulupäivä - Ehdotus joustavan koulupäivän rakenteen vakiinnuttamiseksi -selvitystyössä (2015; sivut 33 ja 70-90).

Koulun hyvinvointiprofiili on tapa tuottaa koulujen kehittämistyön sekä yhteisöllisen oppilashuollon pohjaksi tietoa koko koulun (oppilaiden ja henkilöstön) hyvinvoinnista. Harrastamista hyvinvointiprofiilissa kysytään ala- ja yläkoululaisilta kysymyksellä ”koulussa on minua kiinnostavia kerhoja” ja toisen asteen opiskelijoilta kysymyksellä ”oppilaitoksessani on minua kiinnostavia harrastusryhmiä”. Hyvinvointiprofiilin tulokset näiden kysymysten kohdalla ovat: Alakoululaisista 28 % vastasi (N=4987), että on eri mieltä kysymyksen kanssa. Kysymykseen vastaajista vain joka kolmas on samaa mieltä väittämän kanssa. Yläkoululaisista 44 % (N=4894) vastasi väittämään skaalalla eri mieltä - täysin eri mieltä. Yläkoululaisista 6 % vastasi väittämään täysin samaa mieltä. Toisen asteen opiskelijoista (N=838) kysymykseen että koulussa on mielenkiintoisia harrastetunteja vastasi myöntävästi 6 % ja kieltävästi (skaalalla eri mieltä – täysin eri mieltä) 37 %.

Hyvinvointiprofiili osoittaa selvästi, että lapset ja nuoret eivät koe, että koulussa saisi harrastaa asioita, jotka heitä kiinnostavat.

Vuonna 2015 toteutetussa kouluterveyskyselyssä, joka toteutetaan peruskoululuokille 8. ja 9. sekä lukiolaisille että ammattikoululaisille, on noussut esiin myös haasteet yhdenvertaisesta harrastamisen toteutumisesta. Kokonaisvastauksissa harrastus on 95 prosentilla vastaajista. Sen sijaan ensimmäisen sukupolven maahanmuuttajataustaisista pojista säännöllinen harrastus on vain 74 %:lla (tytöistä 84 %). Peruskoulun pojista, jotka ovat olleet ihastuneet samaa sukupuolta olevaan tai molempiin sukupuoliin säännöllinen harrastus on vain 73 %:lla (vastaavilla tytöillä 94 %). Harrastamisen aloittamisen voidaan siis sanoa olevan haastellisempaa eri vähemmistöille. Samansuuntaisia tuloksia on saatu myös vammaisten liikuntaharrastamisessa (Rikala 2017). Tähän tulisi kiinnittää erityistä huomiota niin harrastamista järjestävien ja suunnittelevien tahojen kuin rahoittajienkin toimesta.

Kouluterveyskyselyssä on myös nähtävissä muita harrastamisen esteitä. Nuorista noin puolet toivoi asuinalueelle enemmän nuorille suunnattua kiinnostavaa vapaa-ajan toimintaa; peruskoululaisista yli puolet (56 %), lukiolaisista (56 %) ja ammattiin opis-

kelevista 48 %. Yli kolmannes nuorista, peruskoululaisista 34 %, lukiolaisista 30 % ja ammattiin opiskelevista 35 %, koki sopivien harrastuspaikkojen sijaitsevan liian kaukana. Osa nuorista koki kiinnostavien harrastusten maksavan liikaa. Peruskoululaisista ja lukiolaisista kolmannes (30 %) ja ammattiin opiskelevista 42 prosenttia koki harrastusten maksavan liikaa. Peruskoululaisista ja ammattiin opiskelevista 14 prosenttia ja lukiolaisista 9 prosenttia kokee, että harrastuksissa vaaditaan häneltä liikaa.

”

Harrastaminen ei saisi olla vakavaa eikä pelkkää suorittamista.

Opetus- ja kulttuuriministeriön järjestämässä Koululaiskyselyssä (2016) perusopetuksen vuosiluokkien 1-10 oppilailta kysyttiin, mitkä taiteen ja kulttuurin alat sekä liikuntalajit kiinnostaisivat heitä koulussa järjestettyinä. Tyttöjä kiinnostivat eniten valokuvaus, tanssi, musiikki, kuvataide, kädentaidot, sirkus ja teatteri; poikia taas media- ja videotaide, parkour, elokuva- ja animaatio, sarjakuva, musiikki, valokuvaus ja historia. Liikuntalajeista tyttöjä kiinnostivat voimistelu (ml. tanssi, jumppa ja cheerleading), ratsastus, uinti, kuntosalilla käyminen ja lumilajit. Poikien suosikkeja olivat jäälahit (jäähkiekko ja luistelu), ulkopalloilulajit (jalkapallo ja pesäpallo), sisäpalloilulajit (sähhly, koripallo ja lentopallo), uinti, parkour (ml. skeittaus ja scoottaus) sekä kuntosali.

Perusopetuksessa koulutyön yhtenä lähtökohtana on vastuu ja huolenpito jokaisen hyvästä ja turvallisesta koulupäivästä. Kasvatustyö ja hyvinvoinnin edistäminen kuuluu koulun kaikille aikuisille tehtävästä riippumatta. Koulutyön järjestämisessä tulee huomioida kaikkien oppilaiden tarpeet, edellytykset ja vahvuudet. Huoltajien ja muiden tahojen kanssa tehtävä yhteistyö tukee tässä onnistumista.

Perusopetuslain mukaan opetuksen tavoitteena on tukea oppilaiden kasvua ihmisyyteen ja eettisesti vastuukykyiseen yhteiskunnan jäsenyyteen sekä antaa heille elämässä tarpeellisia tietoja ja taitoja. Opetuksen tulee edistää sivistystä ja tasa-arvoisuutta yhteiskunnassa sekä oppilaiden edellytyksiä osallistua koulutukseen ja muutoin kehittää itseään elämänsä aikana. (Perusopetuslaki 2§ (628/1998).

Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa (2014) todetaan, että toimintakulttuurin periaatteiden toteuttamiseksi tarvitaan paikallisten tarpeiden ja mahdollisuuksien huomioon ottamista, yhteistyötä huoltajien ja muiden yhteistyökumppaneiden kanssa sekä oppilaiden aitoa mukanaoloa yhteisön kehittämisessä. Opetuksen järjestäjällä on paljon harkintavaltaa sen suhteen, miten koulupäivä jaetaan opetusjaksoihin ja välitunteihin, mitä muuta toimintaa koulupäiviin sisältyy ja millaisia toimintamuotoja käytetään. Hyvä yhteistyö kerho- sekä aamu- ja iltapäivätoiminnan kanssa edistää oppilaiden kokemusta hyvästä ja turvallisesta koulupäivästä. Yhteistyö muun muassa nuoris-, kirjasto-, liikunta- ja kulttuuritoimen sekä nuorisokeskusten kanssa lisää oppimisympäristöjen monipuolisuutta ja tukee koulun kasvatustehtävää.

Koulun kerhotoiminta on oppituntien ulkopuolista toimintaa, jonka lähtökohtana ovat koulun kasvatukselliset, opetukselliset ja ohjaukselliset tavoitteet. Kerhotoiminta on osa maksutonta perusopetusta ja kerhojen tavoitteena on lisätä oppilaiden harras-

tuneisuutta. Koulun kerhotoiminnassa suosituimpia kerhoja ovat olleet liikunta- ja urheilukerhot (noin 80 % kerhoista), musiikki, käsityö- ja askartelukerhot, kokki- ja kotitalouskerhot, ilmaisu- ja näytelmäkerhot, kielten kerhot, kuvataidekerhot sekä luonto- ja retkeilykerhot. Kerhonojajina toimivat pääasiassa opettajat (64 %), kolmannen sektorin toimijat (21 %) sekä koulun muu henkilökunta (15 %). Kolmannen sektorin suosituimpia yhteistyökumppaneita ovat liikunta-, urheilu- ja nuorisoseurat, 4H, seurakunnat, vanhempainyhdistykset, nuorisotoimi, musiikki- ja kulttuurijärjestöt, Mannerheimin Lastensuojeluliitto, Martat ja kansalaisopistot.

Koulun kerhotoiminnan toteuttamisessa on havaittu, että kaverin merkitys on suuri lapsille, joilla ei ole aikaisempia kokemuksia harrastustoiminnasta. Kaveri tukee uudessa tilanteessa, johon sopeutuminen voi muuten olla hankalaa. Kerhotoiminnan suunnailminen kaikille lapsille on varhaisen puuttumisen sekä syrjäytymisen ehkäisyn näkökulmista erittäin tärkeää. Myös kerhotoiminnan sisältöön ja laatuun tulee kiinnittää entistä enemmän huomiota, jotta lapset motivoituvat sekä sitoutuvat koulun kerhotoimintaan paremmin.

”

Harrastetunti on nimenä havainnollinen ja selkeä.

Yläkoululaisten kohdalla koulun kerhotoiminta ei ole kovin suosittua. Toimenpiteinä osallisuuden lisäämiseksi on tehty oppilaiden osallistamista kerhojen suunnitteluun, oppilaiden omaehtoisen harrastustoiminnan lisäämistä sekä kerho-sanana muuttamista esimerkiksi klubiksi, kurssiksi tai toiminnaksi.

Kuva: Kari Ylitalo

4. Lasten ja nuorten harrastamisen rahoitus

Valtion tuki lasten ja nuorten harrastamiseen koostuu valtionosuuksista ja avustuksista. Suurin haaste on, että harrastaminen nivoutuu määrärahojen isoihin kokonaisuuksiin, joista suoraan harrastamistoimintaan menevää osuutta on vaikea erotella. Määrärahat lasten ja nuorten harrastamiseen myös sirpaloituvat useille eri opetus- ja kulttuuriministeriön osastoille ja vastuualueille. Valtion lasten ja nuorten harrastamiseen liittyvää rahoitusta ohjataan myös määrärahojen asettamisena sekä opetushallitukselle että aluehallintovirastoille.

Tietoa suoraan lasten ja nuorten harrastamiseen menevistä euromääristä on mahdollonta selvittää, koska rahoittajatahoja on useita. Haaste on myös siinä, että toiminnan vaikuttavuuden kokonaisuutta ei pystytä arvioimaan. Järjestöjen kohdalla pirstoutuminen tarkoittaa, että harrastamiseen tarkoitettua rahoitusta haetaan useista eri lähteistä. Järjestöille menevistä harrastamisen resursseista ei kerätä yhtenäistä vaikuttavuustietoa. Eivätkä kaikki järjestötkään kerää tietoa suoraan lasten ja nuorten harrastamiseen menevistä euroista. Kokonaisvaltainen vaikuttavuuden arviointi resurssien näkökulmasta on tänä päivänä mahdollonta. Kunnissa tilanne on samankaltainen, tietoa avustuksista, jotka on käytetty lasten ja nuorten harrastustoimintaan ei usein kerätä ja kuntien tukeman harrastustoiminnan vaikutuksia ei seurata systemaattisesti. Evankelis-luterilaisen kirkon seurakunnat keräävät tarkemmin tietoa lasten ja nuorten harrastamisen resursseista. Seurakunnat käyttävät lasten ja nuorten harrastustoimintaan noin 330 miljoonaa euroa vuodessa.

Opetus- ja kulttuuriministeriön tuki harrastamiseen on laskentavasta riippuvainen. Ilman valtionosuuksia kaikkien ministeriön osastojen yhteenlaskettu ja hyvin karkea arvio harrastamiseen käytettävistä määrärahoista on 61 miljoonaa euroa. Valtionosuuksien mukaan ottamisella määrärahat olisivat jo lähes 200 miljoonaa euroa. Työryhmän oheen nimitetty jaosto on omassa työssään taas laskenut ministeriön rahoittamaksi suoraksi harrastamisen tueksi noin 16 miljoonaa euroa.

Kunnat ovat jo pitkään edistäneet laajasti lasten ja nuorten harrastustoimintaa muun muassa liikuntapaikka-, nuoriso- ja kulttuuritiloja rakentamalla ja ylläpitämällä. Monet tiloista ovat jo maksutta lasten ja nuorten käytössä. Lisäksi kunnat avustavat myös kansalaisjärjestöjä, yhdistyksiä ja seuroja, jotka edistävät lasten ja nuorten harrastamista.

Valtion nuorisoneuvosto, valtion liikuntaneuvosto ja Sosiaali- ja terveysjärjestöjen avustuskeskus (STEA) yhteistyössä arviointi- ja avustustoimikunnan kanssa käynnistävät keväällä 2017 arviointihankkeen, jossa analysoidaan valtionhallinnon eri toimialojen säädös-, informaatio- ja resurssihajauksen kokonaistilanne, tavoitteiden yhdensuuntaisuus ja toimenpiteiden tuloksellisuus alle 29-vuotiaiden lasten ja nuorten harrastamista koskien. Arviointihankkeessa kiinnitetään huomiota miten valtionhallinnon eri toimialat (mm. koulutus-, kulttuuri-, liikunta-, sosiaali- ja terveys-, ja nuorisopolitiikka) luovat edellytyksiä lasten ja nuorten harrastetoiminnalle. Kokonaiskuvaa ja seuranta-tietoa harrastetoimintaan vaikuttavista määrärahoista, linjauksista tai lainsäädännöstä

ei ole olemassa, eikä valtionhallinnon toimenpiteiden tuloksellisuutta, vaikutuksia tai vaikuttavuutta ole kokonaisuudessaan arvioitu.

Arviointihankkeen tavoitteena on luoda pysyvä ja toistettavissa oleva mallinnus valtionhallinnon toimenpiteiden vaikutusten arvioimiseksi lasten ja nuorten harrasteliikunnan edistämistä koskien. Hankkeen on määrä valmistua vuoden 2017 aikana.

”

Kuntosaleihin avoimia nuorten salivuoroja, joilla ohjaajat valvomassa turvallisuutta. Moni nuori haluaisi käydä kuntosalilla, mutta ikäraja usein estää sen.

Kuva: Kari Ylitalo

5. Työryhmän keskeiset havainnot ja toimenpide-ehdotukset

”

Harrastuksen löytäminen liittyy paljon nuoren itsetuntemukseen. Jos ja kun on kypsä pohtimaan omia heikkouksia, vahvuuksia ja tarpeita, muuttuu harrastuksen löytäminen helpommaksi. Jos nuori ei tunne vahvuuksiaan, auttaisi jos joku aikuinen voisi kertoa ne.

Työryhmä kartoitti niitä tekijöitä, jotka vaikuttavat siihen, että jokaisella lapsella ja nuorella olisi mahdollisuus mieleiseen harrastustoimintaan. Työryhmän työ on jatkoa Yhdenvertaiset mahdollisuudet harrastaa – painopisteenä harrastamisen hinta -työryhmän (2016) ja Lastenkulttuuripoliittisen ohjelmaehdotuksen laatineen ohjausryhmän (2014) työlle. Lasten ja nuorten harrastamista edistävät, selvittävät ja arvioivat tahoillaan myös käynnissä olevat hallitusohjelman kolme kärkihanketta, joita ovat: Parannetaan taiteen ja kulttuurin saavutettavuutta-, Liikutaan tunti päivässä- ja Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelma LAPE -kärkihankkeet.

Työryhmä ehdottaa seuraavia toimenpiteitä: lasten ja nuorten osallisuuden ja kuulemisen lisääminen harrastustoiminnan suunnittelussa ja toteutuksessa, harrastustoiminnan järjestäjien ja koulujen yhteistyön vahvistaminen, harrastamisen osaamiskeskuksen perustaminen ja uusien innovaatioiden käyttäminen harrastustoiminnan saavutettavuuden parantamiseksi.

5.1 Hallituksen kärkihankkeet ja aiempien työryhmien toimenpide-ehdotukset

Hallituksen kärkihankkeet

Liikutaan tunti päivässä Suomen hallitus on opetus- ja kulttuuriministeriön johdolla tarttunut vahvasti lasten ja nuorten liian vähäisen liikkumisen haasteeseen. Hallitusohjelma antaa selkeän tuen koko elämänkaaren aikaisen liikunnan lisäämiselle. Lasten ja nuorten liikunnan edistäminen on nostettu vankemmin esille kuin koskaan aikaisemmin: Tunti liikuntaa koulupäivään -kärkitoimet ja Liikkuva koulu -ohjelma etulinjassa. Hallitus panostaa Liikkuva koulu -toimintaan yhteensä 21 miljoonaa euroa kolmen vuoden aikana. Tavoitteena on viihtyisämpi koulupäivä, hyvinvoiva koululainen, oppimisen edistäminen, osallisuuden lisääminen ja yhteisöllisempi toimintakulttuuri. Hallitus haluaa panostaa koulujen liikkumista tukeviin olosuhteisiin, koulujen yhteistyöhön kumppaneiden kanssa ja liikuntajärjestöjen osaamisen yhdistämiseen koulu yhteisöissä.

Liikkuva koulu -toiminta on viime vuosina laajentunut vauhdilla. Suomessa on yli 1870 Liikkuvaa koulua, mikä on yli 80 prosenttia Suomen peruskouluista. Liikkuvissa kouluissa opiskelee yli 80 prosenttia Suomen peruskoululaisista. Noin 84 prosenttia Suomen kunnista on Liikkuva koulu -kuntia, eli kuntia joiden kouluista vähintään yksi on Liikkuva koulu.

Ohjelmassa on viime vuosien aikana saatu runsaasti tietoa. Näiden tietojen pohjalta ohjelmassa painotetaan lähivuosina erityisesti opettajien osaamisen lisäämistä, koulujen olosuhteiden hyödyntämistä ja kehittämistä, yhteistyön laajentamista eri sidosryhmien kanssa sekä toisen asteen oppilaitosten toimintakulttuurien liikunnallistamista.

Liikkuva koulu -ohjelman tavoitteisiin kuuluu liikunnallisen harrastustoiminnan järjestämisestä seurayhteistyöllä koulujen aamu- ja iltapäivissä. Liikunta- ja urheiluseurat, liikunnan aluejärjestöt, kunnan eri toimialat ja muut paikalliset toimijat tulee saada entistä monipuolisemmin vahvemmin mukaan koulupäivän liikunnallistamiseen. Harrastustoiminnan toteutuksessa on vielä paljon käyttämättömiä mahdollisuuksia.

Laaja-alainen usean toimialan yhteistyö esimerkiksi olosuhdekysymyksissä, terveydenhuollossa ja nuorisotyön tuomisessa koulupäivään on tärkeää. Sidoryhmäyhteistyön vahvistamisen eteen on tehty runsaasti työtä aiemmalla Liikkuva koulu -ohjelmakaudella. Mittavan toimintakulttuurisen muutoksen aikaansaaminen vaatii kuitenkin pidemmän ajanjakson ponnisteluja.

Vuosina 2017-2018 toteutetaan kokeilutoiminta toisen asteen oppilaitoksiin, lukioiden ja ammatillisten oppilaitosten toimintakulttuurien liikunnallistamiseksi. Uudet kokeilut käynnistetään vuoden 2018 alussa.

Taiteen ja kulttuurin saatavuuden parantaminen lapsille ja nuorille on osa hallitusohjelman kärkihanketta Parannetaan taiteen ja kulttuurin saavutettavuutta. Tässä lapsia ja nuoria koskevassa kärkihankeosiossa lisätään lastenkulttuurin ja taiteen perusopetuksen toimijoiden yhteistyötä koulujen ja varhaiskasvatuksen toimijoiden kanssa. Tavoitteena on lisätä perusopetuksen vuosiluokkien 1-10 oppilaiden tasavertaisia mahdollisuuksia harrastaa taidetta ja kulttuuria koulupäivän yhteydessä, varhaiskasvatuskäisten lasten taide- ja kulttuuriolosuhteista sekä vahvistaa lasten monilukutaitoa. Kärkihanke tukee harrastetuntien järjestämistä koulujen tiloissa koulupäivän yhteydessä. Harrastetunnit ajoittuvat yleensä iltapäiviin (kello 12-16), mutta ne on mahdollista sijoittaa myös aamuihin ennen oppituntien alkua ja oppituntien väliin. Harrastetuntien suunnittelusta ja ohjauksesta vastaavat taiteen ja kulttuurin ammattilaiset sekä kädentaitojen osaajat. Pääosa avustuksista kohdistuu viikoittaiseen ja koko lukuvuoden kestäväan harrastustoimintaan.

Harrastetuntien taide- ja kulttuurisisällön tulee vastata koululaisten kiinnostuksen kohteita kussakin koulussa. Kärkihankkeeseen kuuluu valtakunnallinen koululaiskysely, jossa oppilailta kysytään mitkä taiteen ja kulttuurin alat sekä liikuntalajit kiinnostaisivat heitä koulussa järjestettyinä harrastuksina. Harrastetunnit tulee suunnitella koululaiskyselyn tulosten mukaisesti tai jonkin muun vastaavanlaisen koululaisten kuulemisen pohjalta.

Ensimmäisen vuoden toteutuksen pohjalta on nähtävissä, että kunnan opetus-, sivistys-, kulttuuri- ja vapaa-aikatoimen yhteistyöllä päästää parhaiten lapsi- ja nuorilähtöiseen toteutukseen (esim. tiedotus oppilastietojärjestelmän kautta, harrastetuntien sovittaminen lukujärjestyksiin ja koulukuljetuksista sopiminen). Harrastustoiminta on mahdollista em. yhteistyöllä tarjota koulupäivän yhteydessä jopa kaikille kunnan lapsille ja nuorille. Koulujen ja harrastetuntien järjestäjien yhteistyöllä harrastetunnit onnistuvat parhaiten tukemaan opetuksen tavoitteita, täydentämään koulun antamaa

taide- ja kulttuurikasvatusta sekä laajentamaan oppimisympäristöjä.

Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelma LAPE tavoitteena on nykyistä lapsi- ja perhelähtöisemmät palvelut. Ohjelma edistää lapsen oikeuksia vahvistavaa toimintakulttuuria lasten, nuorten ja perheiden hyvinvoinnin ja heidän omien voimavarojensa vahvistamiseksi. Yksi ohjelman neljästä kehittämiskokonaisuudesta on Varhaiskasvatus, koulu ja oppilaitos lapsen ja nuoren hyvinvoinnin tukena. Tämä kehittämiskokonaisuus kuuluu 13 maakunnalliseen hankkeeseen, jotka ovat käynnissä ja jatkuvat vuoden 2018 loppuun asti.

Kehittämiskokonaisuuden projektisuunnitelmassa (Varhaiskasvatus, koulu ja oppilaitos lasten ja nuorten hyvinvoinnin tukena - Suunnitelma kansallisen ja maakunnallisen toimeenpanon tueksi) korostetaan varhaiskasvatuksen, esiopetuksen, koulun ja oppilaitosten roolia yhteisöinä lasten ja nuorten hyvinvoinnin edistäjinä. Näillä yhteisöillä on myös ainutkertainen mahdollisuus tarjota tukea niille lapsille ja nuorille, joiden muu kehitysympäristö sisältää enemmän hyvinvointia kuormittavia kuin vahvistavia tekijöitä. Yhteisöillä on merkitys siinä, millaisia kokemuksia ne tarjoavat lapsille ja nuorille osallisuudesta ja kuulluksi tulemisesta.

Suunnitelmassa todetaan, että vaikka varhaiskasvatuksen, koulun ja oppilaitosten mahdollisuudet lasten ja nuorten hyvinvoinnin tukemisessa on tunnustettu, mutta niiden potentiaalia ei ole vielä täysin hyödynnetty. Lasten ja nuorten osallisuudesta koulu- ja oppilaitosyhteisöissä todetaan, että se on edelleen puutteellista, vaihtelu on runsasta koulukohtaisesti ja usein osallisuus on vain pienen lapsi/nuorisoryhmän edustuksellista kuulemista ja kohdistuu vain hyvin rajalliseen koulun ja oppilaitoksen toiminnan sisältöön kuten kouluruokailuun tai retkiin ja tapahtumiin.

Kansallisen toteutuksen tavoitteisiin kuuluu lasten ja nuorten hyvinvointia tukevan vapaa-ajan toiminnan edistäminen ja tasapuolisten harrastamisen mahdollisuuksien tukeminen. Tavoitteita ovat, että lapsilla ja nuorilla on tasapuoliset mahdollisuudet osallistua säännöllisesti, pitkäjänteisesti ja laadukkaasti järjestettyyn harrastustoimintaan, lapset ja nuoret suunnittelevat itse vapaa-aika- ja harrastustoimintaa, toiminta on osallistavaa ja hyvinvointia edistävää sekä erilaisten lasten ja nuorten sekä perheiden (ml. eri kulttuuriryhmät, kielivähemmistöt, vammaiset ja sairaat lapset ja nuoret, vähävaraiset perheet) erityistarpeet otetaan toiminnassa huomioon.

Työryhmä katsoo, että edellä mainitut tavoitteet edistävät hyvin tavoitetta taata jokaiselle lapselle ja nuorelle mieluinen harrastus. Työryhmä pitää tärkeänä, että tavoitteita pyritään poikkihallinnollisella ja monialaisella yhteistyöllä toteuttamaan maakunnallisissa hankkeissa.

Aiempien työryhmien ja selvitysten huomiot ja suositukset lasten ja nuorten harrastamiseen liittyen

Opetus- ja kulttuuriministeriö asetti **Yhdenvertaiset mahdollisuudet harrastaa - painopisteenä harrastamisen hinta -työryhmän** 29.10.2015. Työryhmän raportti julkaistiin 30.6.2016. Raportissaan työryhmä rajasi esityksensä käsittelemään harrastamisen hintaa ennen kaikkea liikunta- ja urheiluseuroissa. Työ toteutettiin vuorovaikutuksessa toimijakentän kanssa. Työryhmä toteutti kyselyt seuratoimijoille, kunnille ja valtakun-

nallisille liikuntajärjestöille.

Työryhmä päätyi seuraaviin toimenpide-ehdotuksiin ja suosituksiin: Harrastamisen kustannuksiin vaikuttaminen edellyttää eri toimijoiden yhdensuuntaista politiikkaa ja toimenpiteitä. Liikuntakulttuurin arvokeskustelua kaikkien yhdenvertaisesta mahdollisuudesta liikkuu tulee lisätä. Edelleen pienituloisten perheiden lasten ja nuorten harrastaminen tulisi varmistaa kohdentamalla harrastuskuluihin toimeentulotukea valtakunnallisesti yhdenmukaisin periaattein. Kunnille suositellaan perusliikuntapaikkojen maksuttomuutta tai vain pientä nimellistä maksua erityisesti lasten ja nuorten liikunnassa. Liikuntapaikkojen käyttöä tulee edelleen tehostaa.

Työryhmä lausui myös, että vapaaehtoistoiminnan elinvoimaisuus vaikuttaa keskeisesti harrastamisen kustannuksiin. Sen houkuttelevuutta tulee lisätä purkamalla tarpeetonta sääntelyä ja keventämällä hallinnollisia menettelyjä. Vapaaehtoistyötä voidaan kehittää myös viestinnällisin ja koulutuksellisin keinoin.

Toimenpiteitä on pyritty viemään eteenpäin seuraavasti: Kunnille esitettyjä toimenpiteitä on käyty läpi liikuntatoiminnasta vastaaville viranhaltijoille lähetetyssä liikunnan vastuualueen kuntakirjeessä 2/2016. Lisäksi OKM:n ja aluehallintovirastojen yhdessä järjestämissä syksyn informaatio-ohjaustilaisuuksissa asia nostettiin esille. Työ jatkuu edelleen. Liikuntaa edistävien järjestöjen toimintaan esitettyjä toimenpiteitä on jalkautettu eri seminaareissa ja tilaisuuksissa, joissa harrastamisen hinta on ollut aiheena. Osa lajiliitoista on omassa toiminnassaan jo ottanut esille raportissa esitettyjä ehdotuksia.

Edelleen tavoitteena on, että paikallistasolla jokainen liikunta- ja urheiluseura kuvaa toimintansa ”tuoteselosteena”, josta käyvät ilmi hinnat, hinnoittelun perusteet, toiminnan tavoitteet ja intensiteetti, jotka ovat keskeisessä merkityksessä siinä, onko toiminnan tavoitteena harrastaminen vai kilpaileminen. Kunnilta ja valtiolta edellytetään ko. menettelyä myöntäessään seuroille avustuksia. Tämän menettely otetaan toimenpiteeksi 2017 aikana ja tässä työssä hyödynnetään myös Seuraverkkoa eli sähköistä seuratietojärjestelmää (www.seuraverkko.fi).

Ehdotus lastenkulttuuripoliittiseksi ohjelmaksi (2014-2018) sisältää seitsemän toimenpide-ehdotusta lasten tasavertaisen taide- ja kulttuuriosallistumisen edistämiseksi, lastenkulttuurin vahvistamiseksi ja lasten ja nuorten hyvinvoinnin lisäämiseksi. Ehdotuksen mukaan *koulun mahdollisuudet lisätä lasten ja nuorten hyvinvointia koulupäivän aikana tai sen jälkeen ovat ainutlaatuiset johtuen lasten saavuttamisesta, koulun tiloista ja myös useimpien vanhempien myönteisestä suhtautumisesta koulussa tapahtuvaan toimintaan.*

Ehdotuksen valmistellut ohjausryhmä esittää mm. että opetus- ja kulttuuriministeriö selvittää mahdollisuuksia lisätä, monipuolistaa ja vakiinnuttaa koulupäivän jälkeistä harrastus- ja kerhotoimintaa kouluissa ja käynnistää hankkeen, jossa kouluille ja opilaitoksille tuotetaan ja kootaan innovatiivista pedagogista materiaalia taide- ja taitoaineiden opetuksen tueksi. Tasavertaista osallistumista tukisi myös jos luokilla olisi mahdollisuus kulkea koulupäivän aikana ilmaiseksi julkisilla kulkuvälineillä.

Innostava koulupäivä – ehdotus joustavan koulupäivän rakenteen vakiinnuttamiseksi (2015) Professori Lea Pulkkinen selvitystyö kokosi tutkimustiedon ja toimivat käytänteet oppituntien ulkopuolisen toiminnan hyvinvointivaikutuksista. Tuloksena oli, että toiminnan myönteinen merkitys oppilaiden hyvinvoinnille on kiistaton niin oppilaan koulumenestykselle, hänen persoonallisuuden kehitykselle kuin hänen edustamalleen yhteisölle. Selvitystyössä ehdotetaan, että jokaisen oppilaan koulupäivään tulisi sisällyttää yksi tunti valinnaista ja vapaaehtoista kerhotoimintaa ja perusopetuksen aamu- ja iltapäivätoimintaa tulisi uudistaa ja kytkeä se kerhotoiminnan järjestämistä koskevaan uudistukseen. Lisäksi kerhotoimintaa tulisi kehittää oppilaita ja vanhempia kuulleen monipuoliseksi, jolloin se voisi olla ohjaajalähtöistä harrastekerhotoimintaa tai oppilaslähtöistä pajatoimintaa sekä oppilaiden koulupäivän tulisi oppituntien osalta alkaa aikaisintaan kello 9.

5.2 Lasten ja nuorten osallisuus ja kuuleminen

Alakouluikäisillä harrastamiseen liittyy vahvana vanhempien rooli. Teini-iässä nuoren reviiri laajenee, halu itsenäiseen päätöksentekoon lisääntyy ja tarve viettää aikaa kavereiden kanssa kasvaa. Tämä voi selittää osaltaan myös halun lopettaa säännöllinen harrastus ja lisätä näin omaa päätösvaltaa ja vapautta ajankäytössä.

Lapsen ja nuoren harrastusmahdollisuuksien määrä vaihtelee asuinpaikan mukaan. Kaikkia taiteenaloja, liikuntalajeja ja muita harrastamisen muotoja esimerkiksi ympäristö- ja luonnonsuojelu- tai nuorisojärjestötoimintaa ei voida tarjota joka kunnassa. Olisi oleellista tietää, mihin harrastuksiin lapsilla ja nuorilla omissa asuinkunnissaan on kiinnostusta ja millä tavalla lasten ja nuorten harrastamista voitaisiin toiveiden mukaisesti edistää. Koululaiskyselyn perusteella peruskoululaisilla on paljon kiinnostusta osallistua taide- ja liikuntaharrastuksiin. Työryhmän koululaisten kuulemisessa sekä ala- että yläkoululaiset toivovat enemmän netin ja sosiaalisen median kautta saatavaa tietoa ja esittelyvideoita harrastuksista.

”

Kaverit ovat harrastamisessakin avainasemassa. On vaikea aloittaa harrastusta, jos kaverilla eri intressit.

Kuulemisessa nuoret korostivat kavereiden merkitystä: Nuorten mukaan harrastuksen aloittaminen on vaikeaa, jos kaverilla on erilaiset kiinnostuksen kohteet. Yhtälailla harrastus saattaa päättyä siihen, jos kaveri lopettaa harrastuksen. Harrastuksiin tutustuminen esim. koulussa oppituntien aikana olisi yksi keino vähentää ennakkoluuloja ja saada nuoret kiinnostumaan heille vieraammista taidealoista, liikuntalajeista ja muusta harrastustoiminnasta esimerkiksi eläinten suojelusta, nuorisovaltuusto- ja nuorisojärjestötoiminnasta.

Koulun hyvinvointiprofilista käy ilmi, että lapset ja nuoret kokevat, ettei kouluissa saa harrastaa asioita, jotka heitä kiinnostavat. Tähän tulisi kouluissa kiinnittää erityistä huomiota ja ottaa lapset ja nuoret mukaan kerho- ja harrastetuntien suunnitteluun. Lasten ja nuorten osallisuutta tulee lisätä ja olemassa olevaa tietoa käyttää hyödyksi kouluissa.

Valtion nuorisoneuvosto ja Suomen nuorisotyö - Allianssi ry julkaisevat 27.3.2017 oppaan järjestöille lasten ja nuorten kuulemisen hyvistä käytänteistä. Käytänteet on kerätty nuorisjärjestöjen valtionapulomakkeista ja haastatteleamalla toimijoita. Oppaassa kuvataan, miten lapsen ja nuoren ääni saadaan kuulumaan järjestön rakenteessa. Opas ilmestyy sähköisenä ja se on luettavissa järjestöjen sivuilla. (www.tietoanuorista.fi/osallisuus)

Kunnan sisällä etäisyydet tarjolla oleviin harrastuksiin vaikuttavat saavutettavuuteen. Harrastukseen osallistuminen ei ole usein kiinni vain lapsen ja nuoren motivaatiosta, vaan siihen vaikuttavat aikuisten kannustus, huoltajien tai muiden läheisten mahdollisuudet tukea harrastamista (kuten vanhempien mahdollisuudet etsiä tietoa harrastuksista, harrastuksen hinta ja mahdollisuudet kuljettaa lasta ja nuorta harrastuksiin). Työryhmän kuulemien nuorten mukaan harrastuksen löytämiseen vaikuttaa nuorten itsetuntemus.

”

Kun tietää oman unelmansa, tietää myös, tarvitseeko jotakin harrastustensa saavuttamiseksi.

Erityisesti alakouluiässä harrastusten valinnanvaraa pitäisi olla runsaasti, sillä silloin lapsi oppii nopeasti perustaidot. Tällöin yläkouluiässä uuden harrastuksen aloittaminen olisi helpompaa, jos joistakin muista aloista tai lajeista on jo perustaidot olemassa. Monipuolisuus liikunnassa ja taiteiden harrastamisessa on toki hyödyllistä nuoruusiässäkin. Kuulemisessa nuoret toivoivat lisää aloittelijoiden ryhmiä.

”

Toivoisin ryhmiä, joissa ohjaajat olisivat nykyistä innostuneempia uusista harrastajista ja eivät kokisi heitä taakaksi, koska he eivät vielä osaa hyvin lajia.

Työryhmä kiinnitti huomiota siihen, että Suomessa ei ole riittävästi tietoa siitä, miksi osalla lapsista ja nuorista ei ole mieleistä harrastusta. Onko syynä etteivät nykyinen harrastustarjonta ja lasten ja nuorten kiinnostuksen kohteet kohtaa vai jokin muu? **Työryhmän ehdotuksesta** valtakunnalliseen Koululaiskyselyyn 2017 otettiin mukaan kysymys, miksi koululaisella ei ole mieluista harrastusta. Tulokset valmistuvat huhtikuun alussa.

Työryhmä tiedostaa, että kiinnostuksen syntyminen ja harrastuksen aloittaminen ei ole vain taloudellisista edellytyksistä tai omasta halusta kiinni. Osa nuorista tarvitsee paljon rohkaisua ja kannustusta uuden harrastuksen aloittamiseen silloinkin, kun taloudelliset esteet on poistettu. Työryhmä toteaa, että nuorten ilmaisemiin kiinnostuksiin vaikuttavat esimerkiksi kotona opittu tavoitteellisen toiminnan kulttuuri, kavereiden tuoma ryhmäpaine, käsitys omalle sukupuolelle hyväksyttävistä harrastuksista sekä pelko syrjinnästä.

Työryhmän mielestä on tärkeä pyrkiä löytämään sellaisia saavutettavuuden polkuja, joiden kautta harrastusten valinnanmahdollisuudet lisääntyisivät monelle lapselle ja nuorelle. Työryhmä uskoo, että 2020 – luvun nuorten merkitysmaailma tulee olemaan aiempaa rikkaampi, jonka vuoksi tarvitaan uusia ja useita ratkaisuja saavuttaa nuoret ikäluokat.

Työryhmä esittää, että harrastusten rahoittajien, vastuuorganisaatioiden ja ohjaajien tulee nykyistä paremmin huomioida lasten ja nuorten harrastustoiveet, joihin kuuluvat harrastuksen sisältö, määrä ja harrastusten ajoittuminen lapsen ja nuoren päivässä. Lasten ja nuorten kuulemista ja osallistamista tulee nykyistä selkeämmin (kuten tarjoamalla siihen välineitä) edistää avustustenjaossa valtio- ja kuntatasolla.

Opetus- ja kulttuuriministeriön Koululaiskysely on uusiin valtakunnallinen kartoitus lasten ja nuorten harrastamisesta ja harrastustoiveista. Se järjestettiin ensimmäisen kerran alkuvuodesta 2016 ja toinen koululaiskysely on parhaillaan käynnissä. Oppilaat vastaavat kyselyyn nettiyhteydellä varustetulla tietokoneella, tablettitietokoneella tai älypuhelimella. Ensimmäiseen koululaiskyselyyn vastasi 118 000 koululaista, 1 107 koulusta ja 230 kunnasta. Kyselyyn kuuluu ajankohtaisia, vuosittain vaihtuvia kysymyksiä. Kyselyssä koululaiset saavat myös kirjoittaa toiveistaan harrastusten järjestäjille. Kyselystä saadut koululaisten harrastustoiveet ovat lähtökohtana opetus- ja kulttuuriministeriön taiteen ja kulttuurin kärkihankeavustusten jaossa. Avustuksia voidaan myöntää vain kouluihin, joiden oppilaiden harrastustoiveet on selvitetty joko koululaiskyselyllä tai muulla kuulemisella.

Koululaiskyselystä julkistetaan tulosityhteenvedo ja taulukko, josta näkee koulukohtaisesti, mihin taide- ja kulttuurin aloihin sekä liikuntalajeihin koululaisilla on kiinnostusta. Koko aineisto on hyödynnettävissä tutkimustarkoitukseen. Jatkossa tulisi pohtia, miten kunnat ja harrastusten järjestäjät voisivat vielä paremmin hyödyntää Koululaiskyselyn koulu- ja kuntakohtaisia tuloksia.

Työryhmä kannustaa kuntien opetus- ja vapaa-aikatoimia tiiviiseen yhteistyöhön tulosten hyödyntämisessä ja tietopohjaisessa harrastustoiminnan järjestämisessä. Tietoaineiston käsittelyä kannattaa hyödyntää sekä koko kunnan strategisella tasolla että yksittäisen koulun ja sen kumppaneiden yhteistyössä. Koska merkittävä osaharrastustoiminnasta toteutetaan kansalaisyhteiskunnan toimesta, työryhmä kannustaa kuntia varmistamaan, että kansalaisyhteiskunnan toimijoilla on mahdollisuus hyödyntää tietoaineistoja oman toimintansa suunnittelussa.

Työryhmä esittää, että Koululaiskysely vakiinnutettaisiin valtion rahoituksella koululaisten kuulemisen välineenä. Lapsia ja nuoria koskevien erilaisten kyselytutkimuksien (mm. THL:n kouluterveyskysely, Valtion nuorisoneuvoston ja Nuorisotutkimusseuran Lasten ja nuorten vapaa-aikatutkimus ja Nuorisobarometri, Tilastokeskuksen ajankäyttötutkimus ja Opetushallituksen ja Tampereen yliopiston Hyvinvointiprofiili) tulisi täydentää ja tukea toisiaan, jotta olisi mahdollista muodostaa nykyistä tarkempi kokonaiskuva maamme lasten ja nuorten hyvinvoinnista, näkemyksistä ja elämän haasteista.

5.3 Koulu ja harrastaminen

”

Opettajat voisivat nykyistä enemmän kannustaa ja ohjata harrastuksen pariin, jos huomaavat lapsen lahjakkuuden.

Työryhmän mukaan koulu sekä rakennuksena että yhteisönä on avainroolissa, jotta jokaiselle lapselle ja nuorelle saadaan mieleisiä harrastuksia. Koulu on usealle lapselle ja nuorelle turvallisen kulkumatkan päässä, esteetön sekä tuttu ympäristö. Koulujen tiloja tulisi voida nykyistä enemmän käyttää iltapäivisin ohjattuun harrastustoimintaan sekä oppilaiden omatoimiseen harrastamiseen. Kunnissa tehdään myös monipuolista toimialarajat ylittävää yhteistyötä harrastustoiminnan edistämiseksi. Yhteiskuntamme muuttuvassa tilanteessa sitä tulee edelleen vahvistaa ja kehittää.

Työryhmä katsoo, että koulujen roolia tulisi kehittää platform-ajattelun mukaisesti alustaksi, jossa eri toimijat hyvässä yhteistyössä ja yhteisen vision turvin edistävät lasten ja nuorten kasvua, osallisuutta, hyvinvointia, tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta. Yhteisesti ja laajasti eri toimijoiden kanssa luodut näkemykset koulun merkityksestä ja toimintatavoista yhteistyön alustana, lasten ja nuorten toiminnan keskuspaikkana, toisivat uudenlaisen tavan ja mahdollisuuden kunnissa edistää lasten ja nuorten harrastamista.

Koulun kerhotoiminnan rinnalla tiloissa voitaisiin järjestää taide- ja kulttuuritoimijoiden, taideoppilaitosten ja kansalaisopistojen taidekasvatuksellista-, urheilujärjestöjen liikunta- ja muiden järjestöjen tarjoamia eri harrastusmuotoja sisältävää toimintaa. Muita harrastusmuotoja ovat esimerkiksi poliittinen nuorisojärjestötoiminta, seikkailukasvatus sekä kansainvälisyys- ja rauhankasvatus. Tämä lisäisi harrastusten saatavuutta, vahvistaisi yhteisöllisyyttä, oppilaiden kouluun kiinnittymistä, ryhmäytymistä ja tukisi opetussuunnitelman tavoitteita. Harrastustoiminnalla vähennetään oppituntien jälkeistä lasten ja nuorten yksinäisyyttä, turvattomuutta sekä mielekkään tekemisen puutetta.

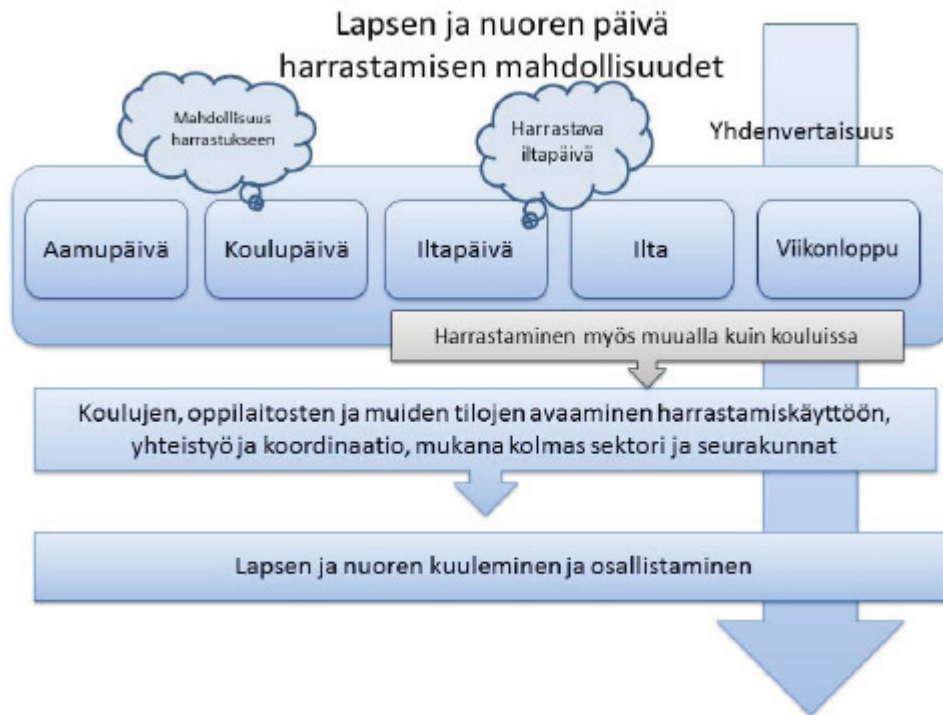
”

*Kerhorahan määrää ei aina tiedetä lukuvuoden alkaessa ja näin ollen kerhojen aloittaminen siirtyy usein syyskuulle.
Opettaja.*

Opetuksen järjestäjien ja harrastustoimintaa järjestävien taiteen, kulttuurin, liikunnan ja muiden harrastamisen alojen ammattilaisten yhteistyötä tulisi vahvistaa niin, että se tukisi opetusta ja koulun perustehtävän toteutumista. Koulu voi edistää lasten ja nuorten harrastamista mm. siten, että opettajat tunnistaessaan oppilaiden vahvuudet, kannustavat harrastuksen aloittamiseen, mikä oli nuorten toive työryhmän kuulemistilaisuudessa.

Työryhmässä puhuttiin harrastustoiminnasta osana lapsen ja nuoren päivää. Työryhmä näkee, että harrastamisen mahdollisuuksia tulee olla tarjolla niin iltapäivisin kuin iltaisin ja viikonloppuisin. Myös koulupäivän aikana, jos kouluilla on siihen mahdollisuus. Tätä on myös ehdottanut selvityshenkilö Lea Pulkkinen omassa Innostava koulupäivä

-raportissaan opetus- ja kulttuuriministeriölle (2015:6).

Yksi suurimmista harrastamisen hintaan vaikuttavista tekijöistä ovat tilavuokrat. Tämä todettiin myös Yhdenvertaiset mahdollisuudet harrasta - painopisteenä harrastamisen hinta (2016) työryhmän raportissa. Monessa työryhmässä esitetystä puheenvuorossa nousi esiin kuntien sisälläkin olevat kirjavat käytännöt tilojen käytöstä. Tilojen saatavuuden ja varaamisen käytännöt ovat myös kirjavat, ja etenkin liikuntatiloista on pulaa. Samoin kävi ilmi, että kaikki kunnan tilat, kuten esimerkiksi päiväkodit eivät aina ole harrastustoiminnan käytössä. Työryhmälle selvisi myös, että vaikka kunta tarjoaisi tilat ilmaiseksi lasten ja nuorten harrastuksiin, aikuinen ja lapsi -harrastuksissa tilavuokria laskutetaan aikuisten läsnäolosta johtuen. Aikuinen ja lapsi yhdessä tapahtuvalla harrastamisella on osoitettu olevan hyvinvointivaikutuksia pitkälle lapsen ja nuoren tulevaisuuteen (ks. luku 3). Tulevaisuuden kunnan tärkeimpiä tehtäviä on terveyden ja hyvinvoinnin edistäminen.

Työryhmä tiedostaa, että kaikille lapsille ja nuorille koulu ei ole mieleisin harrastamisen paikka ja tämän takia harrastamismahdollisuuksia myös koulun ulkopuolella tulee kehittää.

.....

Työryhmä kannustaa kuntia kartoittamaan harrastustoiminnalle sopivat tilat sekä mahdollisuuksien mukaan tarjoamaan tiloja veloitusetta lasten ja nuorten sekä aikuinen-lapsi harrastustoimintaan.

.....

Työryhmä esittää, että harrastustoiminta kouluissa järjestettäisiin kunnan opetus-, sivistys- kulttuuri-, nuoriso-, vapaa-ajantoimen, kolmannen sektorin ja seurakuntien yhteistyöllä. Koulu yhteisönä ja rakennuksena toimisi alustana, platformina, erilaisten lasten ja nuorten yhdenvertaisuutta, tasa-arvoa, hyvinvointia, kasvua ja elinoloja parantavien toimijoiden työn mahdollistajana, unohtamatta lasten ja nuorten omaa roolia toimijuuden keskiössä. Tällainen poikkihallinnollinen yhteistyö lisää harrastusten määrää ja mahdollisuuksia.

.....

Työryhmä esittää edelleen, että koulussa tapahtuvaa harrastamista edistävät valtionavustusmuodot voitaisiin koota yhteisen otsikon alle (kuten on tehty OKM:n Turvapaikanhakijoiden ja maahanmuuttajien integroinnin avustusmuodoissa), jolloin kunnille tarjoutuisi mahdollisuus suunnitella laajempi ja monialaisempi lasten ja nuorten harrastamista edistävä kokonaisuus ja hakea siihen valtionavustusta.

.....

Opetus- ja kulttuuriministeriön näkökulmasta eri avustusmuotojen kokoaminen yhteisen tavoitteen ja kriteeristön alle edistäisi harrastamiseen liittyvien valtionavustusten koordinoitua, vaikuttavuuden mittaamista ja tasaisempaa alueellista jakautumista. Aamu- ja iltapäivätoimintaan osallistuvilla lapsilla tulisi olla mahdollisuus osallistua myös koulun tiloissa järjestettävään harrastustoimintaan.

Opetushallitus kartoittaa vuoden 2017 aikana aamu- ja iltapäivätoiminnan tilaa sekä sen kehittämistarpeita ja hyviä käytäntöjä. Tämän lisäksi aamu- ja iltapäivätoiminnan perusteita tulisi uudistaa vastaamaan uutta perusopetuksen opetussuunnitelman perusteiden linjauksia.

.....

Työryhmä esittää, että aamu- ja iltapäivätoiminnan, koulupäivän aikainen harrastustoiminta sekä koulupäivän rakenteen kehittäminen huomioitaisiin osana Peruskoulufoorumien toimintaa.

Harrastustoiminnassa on mahdollista yhdistää uudella tavalla taiteen, kulttuurin, liikunnan ja muiden harrastusmuotojen sisältöjä. Taiteen ja liikunnan yhteistyö voidaan toteuttaa esim. kärkihankkeiden puitteissa ja yhteistyössä urheilujärjestöjen (esimerkiksi Olympiakomitea, Paraolympiakomitea, Vau ry) ja lastenkulttuurikeskusten sekä muiden taiteen ja kulttuurin toimijoiden kanssa.

Harrastustoiminnan ohjaajien osaaminen ja ulkopuolisuuden ehkäisy

Lasten ja nuorten kohtaaminen vaatii ohjaajilta osaamista. Lasten ja nuorten tulee tulla kuuluksi, nähdäksi ja huomioiduksi harrastuksissa, ja heillä tulee olla yhtäläiset mahdollisuudet vaikuttaa harrastuksen sisältöön. Laadukkaan, yhteisöllisyyttä ja ryhmäytymistä lisäävän harrastuksen takeena ovat osaavat ja koulutetut ohjaajat. Ohjaajan toiminta ja harrastusryhmän toimintakulttuuri vaikuttavat myös siihen, missä määrin

kaikilla lapsilla tai nuorilla on mahdollisuus liittyä harrastukseen. Ohjaajat voivat vaikuttaa omalla toiminnallaan siihen, miten ryhmästä löytää kavereita, miten ryhmässä suhtaudutaan eri vähemmistöjen edustajiin ja miten uuden jäsenet otetaan mukaan.

”

Kiusaamisen takia ei tulla harrastukseen.

Jotta kaikkien lasten ja nuorten mahdollisuus harrastukseen voi toteutua, harrastustoimijoiden tulee osallistua aktiivisesti syrjinnän, kiusaamisen ja ulkopuolisuuden ehkäisyyn. Ohjaajien osaaminen ja koulutus vaihtelevat. Työryhmä toteaa, että harrastajien monimuotoisuuden kohtaamiseen ja ulkopuolisuuden ehkäisyyn tarvitaan lisää osaamista.

Harrastusten kirjo on monipuolinen, joten ohjaajien koulutuksissa tulee ottaa huomioon eri harrastuksissa ilmenevät haasteet. Harrastajien eri lähtökohdilla ei tarkoiteta pelkästään erityistä tukea tarvitsevia harrastajia, vaan se pitää sisällään mm. seksuaali- ja sukupuolivähemmistöt ja maahanmuuttajat. Harrastuksessa jokaisen täytyy tuntea itsensä tervetulleeksi ja ilmapiirin tulee olla turvallinen ja eritoten hyväksyvä. Valitettavan monille lapsille ja nuorille harrastamisen esteet muodostavat yhä todellinen tai oletettu syrjintä ja ulossulkeminen.

Työryhmä toteaa, että lasten ja nuorten harrastusten parissa työskenteleviä ohjaajia tulee kouluttaa tasa-arvo- ja yhdenvertaisuusosaamisessa. Työryhmä toivoo, että ohjaajien ja opettajien tasa-arvo- ja yhdenvertaisuusosaamiseen kiinnitetään erityistä huomiota, mikä vahvistaa erilaisiin vähemmistöihin kuuluvien lasten ja nuorten harrastamisen mahdollisuuksia. Myös vammaisten lasten ja nuorten harrastamista tutkittaessa on käynyt ilmi ohjaajien osaamisen puute ja koulutuksen tarve (Rikala 2017).

Ulkopuolisuuden ehkäiseminen edellyttää tekoja sekä organisaatiotasolla että yksittäisten ohjaajien osaamisessa. Harrastustoiminnan järjestäjien on tuotava nykyistä aktiivisemmin viestinnässään ja teoissaan esille sitoutumisensa ja tekonsa yhdenvertaisuuden ja tasa-arvon edistämiseksi. Hyviä esimerkkejä löytyy mm. jalkapallon piirissä tehty pitkäaikainen työ rasismia vastaan ja Kanuuna ry:n ja Ihmisoikeusliiton toteuttama kunnallisen nuorisotyön ammattilaisten kouluttaminen ihmisoikeuksista.

.....

Työryhmä esittää, että vastuutahoina yhdenvertaisuus-, tasa-arvo- ja ihmisoikeuskoulutuksen edistämiseksi toimivat Suomessa toimivat kattojärjestöt kuten Suomen nuorisoyhteistyö - Allianssi ry, Soste Suomen sosiaali- ja terveys ry, Olympiakomitea ja Paralympiakomitea yhdessä monimuotoisuus- ja ihmisoikeustyön asiantuntijajärjestöjen kanssa. Työryhmä esittää, että yhdenvertaisuuden ja ohjausosaamisen vahvistamiseen järjestöissä vuodelle 2018 liittyvät toimenpiteet suunnitellaan ja huomioidaan järjestöjen avustuksissa.

Työryhmän mielestä vaikuttavuuden mittaamisen osaamista tulisi lisätä. Opetus- ja kulttuuriministeriö on yhteistyössä sosiaali- ja terveysministeriön, Sitran, Olympiako-

mitean, Suomen nuorisoyhteistyö - Allianssi ry:n ja Soste Suomen sosiaali- ja terveys ry:n kanssa aloittanut vaikuttavuustyöpajat järjestöille. Ensimmäinen vaikuttavuuden mittaamisen työpaja järjestöille pidettiin syksyllä 2016. Keväällä 2017 vastuu vaikuttavuuskoulutuksesta siirtyy Olympiakomitealle, Soste:lle ja Allianssille. Toinen vaikuttavuustyöpaja alkaa keväällä 2017.

Työryhmä korostaa, että vaikuttavuustyötä ja -koulutusta tulee jatkaa ja siihen tulee ottaa mukaan lasten ja nuorten harrastamisen vaikuttavuuden mittaaminen sekä ulkopuolisuuden ehkäisemisen ja inklusion edistäminen.

5.4 Yksikään lapsi ja nuori ei jää harrastamisen ulkopuolelle

Lasten ja nuorten harrastusmahdollisuuksien lisääminen edellyttää rahallista tukea, asenteiden ja toimintatapojen muutosta, ohjaajien koulutuksen lisäämistä sekä kuntien ja kolmannen sektorin välistä vuoropuhelua. Jotta jokaisella lapsella ja nuorella on mahdollisuus harrastukseen, tarvitaan lisää edullista ja matalankynnyksen harrastustoimintaa, kuntien tilat laajemmin harrastustoiminnan käyttöön, harrastuksen järjestäjille toimintaa tukevia avustusmuotoja sekä tiedon hyödyntämistä harrastustoiminnan suunnittelussa.

Vähävaraisissa perheissä elävien lasten ja nuorten harrastusmahdollisuuksia tulee lisätä. Jos lapsi tai nuori ei voi osallistua samoihin harrastuksiin kuin hänen kaveripiirinsä, seuraa eriarvoistumista, joka vaikuttaa lapsen ja nuoren itsetuntoon ja kehitykseen. Lapselle ja nuorelle on tärkeää tuntea yhteenkuuluvuutta oman ikäryhmänsä kanssa, myös harrastuksissa. Tuki osoitettuna suoraan vähävaraisille perheille on vähiten lapsia ja nuoria leimaava harrastamista edistävä tapa, josta mm. Pelastakaa Lapset ry:llä on hyviä kokemuksia. Olisi myös tärkeää löytää kunta- ja järjestökohtaisesti uusia ratkaisuja kalliiden harrastusvälineiden yhteiskäyttöön ja lainaamiseen.

Luvussa 3 sekä aiempien työryhmien muistioissa, jotka on avattu luvussa 5.1, tuodaan esiin myös huoli lasten ja nuorten harrastamisen liian suuresta tavoitteellisuudesta ja kilpailuihin tähtäävän valmentamisen (erityisesti liikunnan kohdalla) painottamisesta. Tämän koetaan olevan harrastamisen hinnan ohella yksi tärkeimmistä drop out -ilmiön syistä. Tutkimuksissa on osoitettu, että yläkouluikässä nuorten harrastamisessa tapahtuu notkahdus. Syynä voi olla, että nuori arvioi, kannattaako harrastusta jatkaa tai harrastamisen vaatimukset pakottavat luopumaan harrastuksesta. Joka tapauksessa harrastusten järjestäjien tulisi tarkasti kuunnella nuoruusiässä olevia harrastajia, heidän toiveitaan ja näkemyksiään ja olla valmiita tekemään muutoksia harrastusrytmiin ja -sisältöihin. Tämä voisi vähentää osaltaan harrastuksen lopettamista. Toisaalta harrastusten järjestäjien tulisi mahdollistaa harrastuksen vaihtaminen nuoruusiässä ja kannustaa aloittelijoita monin keinoin. Lapsille ja nuorille tulisi olla tarjolla enemmän vaihtoehtoja. Tavoitteellisesti harrastaminen tulisi olla mahdollista myös 1-3 viikkotuntin harrastamisessa. Samoin harrastustuntimäärässä pitäisi olla joustavuutta esim. koulutyön vaativuuden vaihtelujen vuoksi, erityisesti nuoruusiässä.

”

Höntsätason ja aloittelijoiden ryhmiä myös yläkoululaisille. Uutena ryhmään pääseminen ja pärjääminen on vaikeaa.

Nk. höntsäharrastamista tulee lisätä lasten ja nuorten kaikessa harrastustoiminnassa. Höntsäharrastamisella tässä muistiossa tarkoitetaan sellaista harrastamista, jossa ei ole tavoitteellisia ja kilpailullisia elementtejä. Lapset ja nuoret saavat harrastaa omien kykyjensä ja tarpeidensa mukaan ja olla osaltaan suunnittelemassa harrastamisen tapoja ja toteutusta.

.....

Työryhmä esittää, että opetus- ja kulttuuriministeriön valtionavustusehdoissa sekä muiden ministeriöiden ja ministeriöiden alaisten laitosten avustuksissa tulee huomioida vähävaraisten perheiden lasten ja nuorten mahdollisuus osallistua tasavertaisesti harrastustoimintaan esimerkiksi vapautuksella tai kevennyksellä osallistumismaksusta.

.....

Työryhmä esittää, että avustusehdoissa tulee olla kriteerit, jolla lisätään höntsäharrastamista. Nämä huomioid on tehnyt myös Yhdenvertaiset mahdollisuudet harrastaa -painopisteenä harrastamisen hinta -työryhmä muistiossaan (ks. Luku 5.1).

.....

Opetus- ja kulttuuriministeriön nuoriso- ja liikuntapolitiikan osastolle, nuorisotyön ja -politiikan vastuualueelle voidaan sijoittaa virkamies vuodesta 2018 alkaen, jonka tehtäviin kuuluu muun muassa yhteistyössä ministeriön muiden osastojen, valtakunnallisen harrastamisen osaamiskeskuksen, Sosten, Allianssin ja Olympiakomitean kanssa kehittää tiedonkeruuta harrastamisesta ja harrastustoiminnan vaikuttavuudesta, edistää vapaaehtoisten harrastusviikkojen järjestämistä kouluissa monialaisena toimijoiden yhteistyönä sekä edistää hyvien käytäntöjen levittämistä yli sektorirajojen.

Välimatkat ovat yksi este lasten ja nuorten harrastamiseen osallistumiselle. Koulupäivän yhteyteen ajoittuvien harrastusten järjestäminen edellyttää koulukyyteihin enemmän joustavuutta. Koulupäivän yhteydessä järjestettävä harrastustoiminta lisää perheen yhteistä aikaa.

.....

Työryhmä katsoo, että koulukuljetusoppilaiden harrastamismahdollisuuksiin pitää koulun ja kunnan toimesta kiinnittää erityistä huomiota. Koulupäivän yhteydessä järjestettävään harrastamiseen tai sen odottamiseen liittyvää aikaa ei kuitenkaan voida lukea perusopetuslaissa mainittuun koulumatkaan käytettyyn aikaan. Työryhmä kannustaa kuntia selvittämään poikkihallinnollisesti ja lapsi- ja nuorilähtöisesti miten koulukuljetukset ja harrastukset voidaan yhteensovittaa.

5.5 Uudet innovaatiot ja hyvät käytännöt

Uusien innovaatioiden ja hyvien käytäntöjen avulla lapsia ja nuoria voidaan nykyistä enemmän innostaa uusien harrastusten löytämiseen. Työryhmä katsoo, että alueellisia ja paikallisia hyviä käytäntöjä ja sisältöjä tulisi levittää esimerkiksi platformien avulla. Lisäksi tarvitaan uusia innovatiivisia tapoja, joilla harrastukset saavuttavat nuoret ikäluokat.

Työryhmä kannustaa seuraavien uusien innovaatioiden luomiseen:

Lapsille ja nuorille luodaan **uusi sovellus**, jonka avulla kerätään dataa, jolla voidaan tunnistaa lasten ja nuorten harrastusmahdollisuuksien tarve sekä toiveet. Dataa hyödynnetään osana lasten ja nuorten harrastustoiminnan suunnittelua. Sovelluksen avulla lapset sekä heidän vanhempansa voivat löytää harrastuksen sekä antaa palautetta harrastustoiminnasta. Sovellukseen liitetään käyttämättömien harrastusvuorojen hyödyntäminen lasten ja nuorten omatoimiseen harjoitteluun. Sovellus perustuisi avoimeen dataan ja lähdekoodiin ja sen tuottamaa tietopohjaa hyödynnetään lasten ja nuorten palveluiden suunnitteluun. Sovellus tulisi suunnitella yhteistyössä lasten ja nuorten teknologiakumppaneiden, yleishyödyllisten säätiöiden, yritysten ja opetus- ja kulttuuriministeriön kanssa.

”

Nettiin ja Youtubeen esittelyvideoita eri harrastuksista.

Yhden valtakunnallisen nuorisolan **osaamiskeskuksen** tehtäväksi määritellään harrastamisen tiedontuotannon kehittäminen, tiedon analysointi, valtion, kuntien, seurakuntien, yhdistysten ja järjestöjen käyttöön ja tuottaa tapoja todentaa harrastustoiminnan vaikuttavuutta. Uusi nuorisolaki (1285/2016) säättää valtakunnallisista nuorisolan osaamiskeskuksista, jotka edistävät ja kehittävät nuorisolan perus- ja erityisosaamista sekä nuorisolan asiantuntija- ja muita palveluita tuottamalla, kokoamalla, hyödyntämällä tai jakamalla tietoa nuorista, nuoriso- tai nuorisopolitiikasta. Tarkemmat tehtävät määritellään opetus- ja kulttuuriministeriön nuorisotyön ja -politiikan vastuualueen ja tulevan harrastamisen osaamiskeskuksen välisissä neuvotteluissa. Tämä ehdotus tulee huomioida valtakunnallisessa nuorisotyön ja -politiikan ohjelmassa (VANUPO).

Nuoret ehdottivat työryhmälle jokavuotista **Harrastusviikkoa**. Harrastusviikkona on mahdollisuus kokeilla taiteen, kulttuurin, tieteen, liikunnan ja muiden alojen harrastustoimintaa. Harrastusviikko voidaan toteuttaa koulussa tai muussa tilassa huomioiden se, että kaikilla lapsilla ja nuorilla on mahdollisuus osallistua. Harrastusviikko olisi hyvä järjestää kouluvuoden alussa ja ajoittaa myös viikolle muutama iltatapahtuma, johon voivat osallistua myös vanhemmat.

”

Harrasteviikko Suomeen, jossa joka paikassa olisi avoimet ovet.

Työryhmä nostaa esiin seuraavat hyvät käytännöt:

Työryhmä katsoo, että alueellisia ja paikallisia hyviä käytäntöjä ja sisältöjä tulisi levittää esim. **platformien** avulla. Hyviä käytäntöjä voisi koota esim. Suomen lastenkulttuurikeskusten liiton (lastenkulttuuri.fi) ja Olympiakomitean verkkosivuille. Hyviä käytäntöjä tulisi levittää esimerkiksi miten antaa vastuuta nuorelle harjoittelumäärästä, koulutyön ja harrastusten yhdistämisestä, miten välttää harrastuksen lopettaminen murrosiässä sisällöllisin ja pedagogisin keinoin, mitkä taide- ja liikuntasisällöt innostavat lapsia ja nuoria eri puolilla maata ja mitä kokemuksia ohjaajilla ja harrastajilla on eri aloja/lajeja yhdistävistä sisällöistä.

Porin **Tiäksää-, Ekstiä- ja Kaistiät -passit** ovat nuorisopasseja, joilla 7.-9.-luokkalaiset voivat osallistua ilmaiseksi erilaisiin vapaa-ajan toimintoihin ja harrastuksiin. Passeihin sisältyy myös ilmaisia linja-automatkoja. Passi on henkilökohtainen ja voimassa kouluvuoden ajan. Tänä vuonna on otettu käyttöön myös sähköinen passi, joka ladataan oppilaan omaan älypuhelimeen. Mikäli oppilaalla ei ole internetyhteyttä puhelimesta, hän voi ladata passin koulun langattomassa verkossa. Sähköisen passin aktivoinnissa tarvitaan henkilökohtainen tunnus. Tunnus ja tarkemmat ohjeet toimitetaan oppilaille Wilman kautta. Esimerkiksi 7.-luokkalaisten Tiäksää-passiin sisältyy mm. yksi maksuton uintikerta jokaisena kouluviikkona, yksi ilmainen sisäänpääsy mihin tahansa Finnkinnon elokuvanäytökseen, yksi ilmainen kahden tunnin rinnerlippu ja välinevuokra Ruosniemen hiihtokeskuksessa, neljä ilmaista linja-automatkaa, ilmaisia sisäänpääsyjä alueen museoihin sekä ilmainen sisäänpääsy FCJazzin kesäkuun kotiotteluihin.

Pelastakaa Lapset ry:n **Eväitä Elämälle -ohjelma** tukee syrjäytymisvaarassa olevien lasten ja nuorten koulunkäyntiä ja harrastamista. Eväitä elämälle -ohjelmaan kuuluu harrastustuki alle 18-vuotiaille lapsille. Tukea myönnetään harrastuksen aloittamiseen tai sen jatkamiseen, jos perheen taloudellinen tilanne on este lapsen harrastamiselle. Tukea myönnetään harrastamisen edellyttämiin yksilöityihin hankintoihin tai kuluihin kuten harrastusvälineiden hankinta, tunti- ja kausimaksut tai muihin osallistumisen edellyttämiin kohtuullisiin kustannuksiin. Tukea haetaan oman paikkakunnan Pelastakaa Lapset paikallisyhdistykseltä. Jokainen voi osallistua Eväitä Elämälle -ohjelmaan mm. ostamassa toivelahjana harrastuksen vähävaraisen perheen lapselle. <https://www.pelastakaa-lapset.fi/tyomme-kotimaassa/evaita-elamalle-ohjelma/oppimateriaali-ja-harrastustuki/>

PopUpSipoo-hankkeessa Sipoon kunta tarjoaa Sipoon kunnan perusopetuksen oppilaille monipuolista, koulujen toimintakulttuuria kehittävää ja oppilaslähtöistä pedagogiikkaa tukevaa taiteidenvälistä harrastetuntitoimintaa kahdella kielellä. Hanketta koordinoi Sipoon opetustoimi. Yhteistyötä tehdään kunnan kulttuuri- ja vapaa-ajanpalveluiden ja muiden toimijoiden kanssa. Hankkeen lähtökohtana on taiteidenvälinen toiminta, toiminnan sitominen koulujen toimintakulttuuriin ja opetussuunnitelman tavoitteisiin sekä lasten kiinnostuksenkohteiden laajentaminen. Harrastetunneille ilmoittautuminen ja yhteydenpito oppilaisiin ja vanhempiin on järjestetty Wilma-järjestelmän kautta, jonne on rakennettu toiminnalle oma ”PopUp-koulu”. Tietoa hankkeesta ja harrastetunneista www.popupsipoo.org sekä facebookissa (Popupsipoo).

Helsingin **Hyvä vapaa-aika -hankkeessa** saatiin erinomaisia tuloksia nuorisotyöntekijöiden jalkautumisesta kouluihin. Hankkeessa oli mukana 5 yläkoulua ympäri Helsingiä

ja mukana oli noin 170 nuorta. Jokaisella luokalla oli oma nuorisotyöntekijä. Nuoret pääsivät kokeilemaan eri harrastuksia ja tutustumaan harrastamisen kulttuuriin. Kun mukana oli koko luokka, yksittäinen nuori ei leimaantunut erityistoimenpiteiden kohteeksi. Vanhemmat luottavat koulun kautta järjestettävään nuorten vapaa-ajan toimintaan, joten hankkeen avulla saatiin myös maahanmuuttajanuoret harrastamaan. Keskeinen harrastamiseen liittyvä onnistuminen oli se, että nuorille tarjottiin mahdollisuus kokeilla erilaisia harrastuksia niihin sitoutumatta. Vapaa-ajan tuen ja harrastusmahdollisuuksien avulla yhteisöllisyys ja sosiaaliset taidot vahvistuivat, mikä vaikutti positiivisesti nuoren peruskoulun jälkeiseen päätöksentekoon. Nuorisotyöntekijä herättää luottamusta nuorissa, ja nuorisotyö kouluissa herättää luottamusta perheessä. Tuttu nuorisotyöntekijä on tukena ja turvana mm. koulutuksen nivelvaiheissa.

Erityislasten ja –nuorten harrastamisen haasteita on purettu hyvin käytäntein etenkin liikunnallisten harrastusten osalta. Suomen Vammaisurheilu- ja liikunta VAU ry järjestää **Valtti-toimintaa**, jolla autetaan erityistä tukea tarvitsevia lapsia ja nuoria harrastuksen etsimisessä ja seuratoimintaan tutustumisessa. Lapselle ja nuorelle on oma valtti, joka laatii ohjattavalleen oman liikunnallisen kokeilujakson.

Avustaja-/ Saattajakortilla avustaja pääsee veloituksetta avustamaan harrastuksessa henkilöä, joka ei muutoin pystyisi yksin harrastamaan. Erityisliikuntakortilla pitkäaikaissairas tai vammaisen pääsee liikkumaan veloituksetta tai saa alennusta kunnan liikuntapaikoista.

Harrastusvälineiden lainaus esimerkiksi kirjastoissa. Välinelainauksia voisi laajentaa myös muille kohderyhmille kuin pitkäaikaissairaille, liikkumisrajoitteisille tai heille, joilla on toimintakyvyn häiriö. Myös vähävaraisille lapsille ja nuorille harrastusvälineiden lainaus on iso apu.

”

Koulupäivän viimeinen tunti voisi olla harrastetunti.

Lähteet:

Koulun hyvinvointiprofiili, <http://www10.edu.fi/hyvinvointiprofiili/valtakun/index.php>, viitattu 9.3.2017

Kouluterveyskysely 2015.

Miettinen A, Rotkirch A. Yhteistä aikaa etsimässä: lapsiperheiden ajankäyttö 2000-luvulla. Väestötutkimuslaitos. Katsauksia. E: 42/2012.

Myllyniemi S. Arjen jäljillä 2015. Opetus- ja kulttuuriministeriö, Nuorisoasiain neuvottelukunta, Nuorisotutkimusseura ja tekijät. Helsinki 2016.

Myllyniemi S. Katse tulevaisuudessa. Opetus- ja kulttuuriministeriö, Nuorisoasiain neuvottelukunta, Nuorisotutkimusseura ja tekijät. Helsinki 2016.

Merikivi J., Myllyniemi S., Salasuo M. Media hanskassa. Opetus- ja kulttuuriministeriö, Valtion liikuntaneuvosto, Nuorisoasiain neuvottelukunta, Nuorisotutkimusseura ja tekijät. Vaasa 2016.

Myllyniemi S., Berg P. Nuoria liikkeellä. Nuorten vapaa-aikatutkimus 2013. Nuorisotutkimusseuran julkaisuja 140. Kopijyvä, Helsinki 2013.

Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet, 2014

Perusopetuslaki (628/1998)

Pulkkinen L. Innostava koulupäivä. Ehdotus joustavan koulupäivän rakenteen vakiinnuttamiseksi. Opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2015:6.

Pääkkönen H. Lasten ajankäyttö ja harrastukset. Teoksessa: Suomalainen lapsi 2007. Tilastokeskus, Helsinki 2007.

Pääkkönen H. Työryhmälle tehty tiivistelmä lasten ja nuorten ajankäytöstä Tilastokeskuksen ajankäyttötutkimuksien valossa. Helsinki 2017.

Rikala, S. Työryhmälle esitetty asiantuntijanäkökulma (puhe sekä power point -aineisto), 19.1.2017.

” oppilaat Kaisaniemen ala-asteelta, Lohjan ala-asteelta ja Porin suomalaisesta yhteislyseosta.

Kannen kuva: Kari Ylitalo

